

Guýynyň düýbi

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet

написано kitapcy | 23 января, 2025

Guýynyň düýbi GUÝYNYŇ DÜÝBI

Aly Fethi Okýar (1880-1943)...

Harby gullukçy. Ittihatçy. Halk deputaty. İlçi.

Mondros wagtlayyn ýaraşyk şertnamasynyň dowam edýän döwründe Dahiliye naziri (İçeri işler ministri) boldy. **Azatlyksöýüji obşinalar palatasyny ("Hürriyetperver Avam Fırkası")** gurup, oňa ýolbaşylyk etdi.

Mustapa Kemal bilen bilelikde "**Minber**" gazetini çykardı.

1919-njy ýylyň martybda basybalyjy iňlisler tarapyndan Malta adasyna sürgün edidi...

Jon Meýnards Keýns (1883-1946)...

Iňlis ykdysatçy. Karl Marksdan we Adam Smitden soň dünýäde iň köp tanalýan ekonomist. Ol Marksyan, Smitiňem ýolundan ýöremedi; ykdysadyýet ylmynda "ortalyk ýoly" tapdy. Ykdysadyýetde haçan durgunlyk dörese ilkinji nobatda "kapitalizmiň ussasy" Keýns ýada düşýär...

Aly Fethi beý Maltadaky sürgünlik döwründe Keýnsiň 1915-nji ýylda ýazan "**The Economics of War in Germany**" atly kitabyны terjime etdi. Milli azat-edijilik urşuna gatnaşmak üçin Ankara

gelende bu kitap **"Versay Sulhu'nun Netâyic-i İktisadiyesi"** ady bilen çap edildi.

Mustapa Kemal we onuň ýanyndakylar her täze maglumata zerurluk duýdular, ellerine näme ilse terjime edýärdiler-etdirýärdiler, okaýardylar...

Eýse ondan soňky döwür?

Keýnsiň 1936-njy ýylda ýazan we dünýäde giňden ýaýran **"The General Theory of Employment, Interest and Money"** türk diline otuz üç ýyl geçensoň 1969-njy ýylda terjime edildi: **"Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi"**...

Şeýle-de, modern ykdysadyýetiň binýadyny tutan A.Smitiň 1776-njy ýylda ýazan **"The Wealth of Nations"** ("**Milletlerin Zenginliği**") eseri dilimize 170 ýıldan 1946-njy ýylda terjime edildi!

Şuny düşündirjek bolýaryn:

- **ILKINJI KITAP 1885-nji ÝYLDA**

Düşünje durmuşymza ykdysady kada-kanunlar, ykdysady teoriýalar haçan aralaşdy?

Osmanly münewweri (intelligensiýasy, ylmy jemgyýetçiligi) Günbataryň ykdysady düşünjesi bilen Tanzimatdan soñ tanyş boldy. Ykdysadyýet ylmyň bir pudagy hökmünde ilkinji gezek "Mektebi Mülkiye"-de okadyldy. Talyplaryň aynna Günbataryň liberalizmi sepildi.

- *Osmanly ykdysadyýetiniň yzagalak gurlusyny diňe liberal syýasat bilen aradan aýryp bolar.*

- *Howandarçy "hemaýatkär" formulasy düşünjesi ösüsiň ýoluna böwetdir.*

- *Erkin daşary söwda üçin gümrük paçlary azaldylmaly, Günbatar bilen gümrük bileleşigi şertnamasyny baglaşmaly.*

Bu liberal garaýsyň awtory Mülkiye mekdebiniň mugallymy Sakyzly Ohannes paşanyň 1885-nji ýylda ýazan **"Mebâdi-i ilm-i Servet-i Milel"** ("**Milletlerin Zenginleşmesi Bilimin Kaynakları**") eseri ykdysadyýet boýunça ýazyylan ilkinji kitaplarymyzyň biri hasaplansa bolar...

Birmeňzeş liberal garaýşdaky Portakal Mikael paşa bolaa talyplaryny erkin söwdanyň artykmaçlyklaryna imrindirdi... (Munuň syýasata aralaşman galmagy mümkün däldi, meselem 1913-nji ýylda mejlisde senagaty ösdürmek hakyndaky kanun "bu

barypýatan hemayatkärlik" diýip liberallaryň gazaply garşylygyna uçrady.)

Respublika döwründe ykdysadyýet fakulteti gurulýança Osmanlyda ykdysadyýet ylmy boýunça ýazylan kitaplar ondan geçmedi.

Atatürkün özem taryh, antropologiya ýaly ugurlara garanda, **Şarl Žid, Şarl Rist** ýaly barmak büküp sanaýmaly ykdysatçynyň eserlerini okady.

Soňky ýyllarda marksistik ugur hasaplanýandygy üçin ykdysady binýatly düşünhe türk syýasy durmuşynda onçakly ýer tutup bilmedi! Ýogsam bolmasa, Atatürkün Mahmut Esat Bozkurt bilen marksızm pikir alşandygyny bilýärис...

• ÖZ YALANYNA ÖZI YNANÝAR

Ykdysady düşünje geçen asyryň ellinji ýyllaryndan soň türk syýasy durmuşynda düýp-teýkaryndan üzňeleşdi. Gündelik peýdakeş-demagogik-populist çykyşlardan el üzüp bilmediler.

Bugün... uly ykdysasy krizis bilen ýüzbe-ýüz ýagdaýda durus. "Başdansowmalygy" tilsim edinen, oýlanmagy-agtarmagy-mynasyplygy äwmeýän AKP häkimiyétiniň problemalar bilen yüzleşip bilmezliginiň sebäbi, olaryň ykdysady ylymdan daşda bolmalary dälmi?

"Habertürk" teleýaýlymynda "DEVA" partiýasynyň başlygy Aly Babajany diňlänimde, ynha, şularы serimden geçirdim. Babajan şeýle diýdi:

" – Köpcülikleyín ýokanç keseliň ýaýramagy bilen birlikde problemalarymyz artdy. Öñümizdw iňňän ýalňys ýoldan barýan döwlet apparaty bar. Problemalarymyzyň bardygyny inkär edýärler, boýun alanoklar, kynçylyklary düzetmegiň deregne üstüni örtýärler. Türkiýedäki ykdysady kynçylygyň bardygyny inkär edýärler. "Ykdysadyýetimiz iň ýokary sepgitde" diýip nutuk sözleyärler."

Asyl howp şu – häkimiyet öz sözleyän ýalanya özı ynanýar!

AKP-niň ýagdaýy şeýle. Eýse, Babajan näderkä?

Babajan bize liberalizmiň "zäk ýaly aýy gerdejiklerini" ýuwutdyrjakmyka? Turgut Özaldan Kemal Derwiše miras galan "kemer gysma" mejburlygyny getiräýjekmikä?

Munuň başga ýoly ýokmuka? Mustapa Kemaly Harbié mekdebinde (harby uçılıše) ykdysadyýetden okadan we halas bolmak üçin "azade-i tijaret"-i (erkin söwda) däl-de, "usul-i himaýe"-ni (hemayatkärlik) teklip eden Musa Akýigitzada barada hazır näme üçin aramyzda az-az kişi bilýär?

Galyberse-de, ykdysady düşünje bugünkü gün mundan beýlæk liberal Günbatar merkezlerinden Gündogara sary yüzünü öwürdi. Hemmeler hemayatçy-jemgyýetçi hytaý mugjyzasyndan sapak alýar. A bizde bolsa hytaý ykdysadyýeti barada ýazýan ýekeje türk alymy bar. Gysyrlyk dowam edýär...

Şol sanda anti imperialist, doly garaşszlyga goldanýan Atatürk döwründen daşgaryn, iki yüz ýyl bäri liberalizme gepsiz-gürriňsiz garaşlylyk bizi hemise şol bir duran ýerimize getirýär: **ykdysady krizis!"**

Hiç sapak edinme netimiz ýok, ýurdy eññere etdik.

Guýynyň düýbünden agzyna baksaň, näme görüner öýdýärsiňiz? – guýynyň agzynyň ululygy ýaly "gök ýüzi"!

Guýudan çykmak lazı̄m we munuň üçin ilkinji nobatda Atatürk ýaly hakykatçy bolmak we problemalar bilen yüzleşmek şert...

Soner ÝALÇYN.

"SÖZCÜ" gazeti, 17.09.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Maliýe we ykdysadyýet